

Ксенија Кончаревић (Београд)

О неким аспектима комуникативне културе свештенства у српској говорној и социокултурној средини

Кључне речи:
теолингвистика, српски језик, култура говора, комуникативна култура, вербално и невербално комуникативно понашање парохијско свештенство.

Рад представља покушај емпиријске анализе комуникативне културе (вербалног и невербалног комуникативног понашања и посебно културе говора) парохијског свештенства у српској говорној и социокултурној средини уз коришћење комплексне методологије утемељене на моделима истраживања заснованим у руској комуникативној лингвистици (вороњешка школа).

1. Под комуникативном културом подразумева се укупност норми и традиција у комуникацији унутар одређене етничке, социјалне, узрасне, гендерне, професионалне групе. У наведеном значењу промовисан је најпре термин „комуникативно понашање“, који је увео Ј. А. Стернин 1989. године, разрадивши га у низу публикација које су уследиле (интегралну библиографију в. у: Стернин 2008: 503–554; веома информативан приказ Стерниновог учења в. у: Драгићевић 2010: 132–141, и делатности вороњешке школе у: Стернин 2009: 169–170). У радовима изразитије лингвокултуролошке

усмерености користи се и термин „комуникативна култура“, који се дефинише као „комуникативно понашање народа као компонента његове националне културе, фрагмент националне културе одговоран за комуникативно понашање нације“ (Стернин 1996: 98).

У данашње време бројна истраживања у сфери антропоцентричне лингвистике, теорије говорних жанрова, контрастивне и етничке културологије, прагмалингвистике актуализују потребу системског описивања комуникативне културе народа, узрасних, социјалних (професионалних, верских и др.) група,

 Слика 2010

као и комуникативног понашања појединаца. Циљ истраживања комуникативне културе јесте реконструисање одређене комуникативне личности, односно идентификовање обележја својственог јој комуникативног понашања. Комуникативна личност дефинише се као комуникативна индивидуалност појединца (индивидуална комуникативна личност) или просечна комуникативна индивидуалност извесног социјума (колективна комуникативна личност) која представља укупност интегративних и диференцијалних језичких карактеристика и одлика комуникативног понашања личности или социјума што их чланови одговарајуће лингвокултурне заједнице перципирају као карактеристичне за дотични тип личности (Прохоров – Стернин 2006: 15–19). У том смислу можемо говорити нпр. о професионалној комуникативној личности као професионално условљеној конституенти националне комуникативне личности.

1.1. Истраживања комуникативне културе у српској лингвистици уопште новијег су датума и за сада имају претежно фрагментарни карактер. У њихову реализацију укључени су углавном русисти и србисти

који су од 2004. године ангажовани на међународном научном пројекту „Комуникативно понашање словенских народа“ у организацији Центра за комуникативна истраживања Универзитета у Вороњежу (Руска Федерација), под руководством Ј. А. Стерњина и П. Пипера. Њихове преокупације биле су усмерене на методолошке основе контрастивног проучавања комуникативне културе блискосродних народа (П. Пипер), глобални опис комуникативне културе Срба по ситуативној схеми анализе из монолингвалне, одн. монокултурне и контрастивне перспективе (П. Пипер, Ј. Стерњин, Ј. Правда), реконструисање језичке слике света припадника српског народа (Р. Драгићевић, Ј. Правда, Т. Јаурова, Д. Војводић), дескрипцију лингвокултурема разних нивоа (Љ. Поповић, Б. Вићентић, П. Пипер) (библиографски преглед закључно са 2006. в. у: Рудакова и др. 2007: 287–288). Аутор овога рада у оквиру пројекта истраживао је извесне аспекте руске и српске сакралне комуникативне културе (монолингвално и конфронтационо, из синхронијске и дијахронијске перспективе)¹, примењујући на њих већ разрађене, али и према специфичностима предмета проучавања модификоване моделе анализе.

- 1) **Кончаревич, Ксения.** Коммуникативное поведение монашествующих в сербской речевой и социокультурной среде (ситуативная модель анализа). In: **Стернин, И. А., Пипер, П.** (ред.). Коммуникативное поведение славянских народов. – Воронеж: Истоки. – 2006. – Вып. 22. – С. 28–54; **Кончаревич, Ксения.** О некоторых аспектах коммуникативной культуры старообрядцев. In: **Стернин, И. А., Пипер, П.** (ред.). Коммуникативное поведение славянских народов. Воронеж: Истоки. – 2006. – Вып. 22. – С. 97–120; **Кончаревич, Ксения.** Уставы российских монастырей XI–XVII вв. как материал для изучения коммуникативной культуры монашествующих. – In: **Sternin, I. A., Szypielewicz, L.** (red.). Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы. – Warszawa: Instytut rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. – С. 75–95; **Кончаревич, Ксения.** Священные каноны Православной Церкви как источник для изучения сакральной коммуникативной культуры. – In: Црквене студије. – Ниш. – 2009. – Књ. 6. – С. 249–268; **Кончаревич, Ксенија.** Патристички списи као извор за проучавање аскетске комуникативне културе. – In:

2. Прилог који сада нудимо пажњи лингвистичке јавности представља покушај сагледавања карактеристичних црта комуникативне културе српског парохијског свештенства на основу комплекса истраживачких поступака разрађених у вороњешкој школи комуникативне лингвистике (њихов преглед в. у: Саломатина 2007: 23–26; Лазуренко 2007: 46–52). Емпиријска анализа базира се на анкетним одговорима 150 испитаника – студената Православног богословског факултета Универзитета у Београду (прва и друга година основних студија), 150 ученика двеју богословија у Србији (трећа и четврта година), који се припремају за свештенички позив и имају веома добар увид у различите аспекте деловања свештенства, као и 200 парохијана четири београдска храма (три из централне градске зоне и једног приградског). Новина и научна актуелност теме извиру из чињенице да од 90-их година, када су отпочели истраживачки пројекти срачунати на анализу бројних аспеката професионалних комуникативних личности (пажња истраживача, по нашем увиду, била је фокусирана на комуникативне личности војних лица – Багрянская 2004, лекара – Дедова 1999, Дедова 2000, политичара – Капустян – Антонова 2004, руководиоца – Лазуренко 2000, Лазуренко 2007, наставника – Мруць 1997, филолога – Саломатина 2006, Саломатина 2007, радио и телевизијских водитеља – Беспамјатнова

2007, Мокичева 2005), радова посвећених комуникативној култури свештенства, монаштва, предавача и ученика духовних школа, па чак и оних који је фрагментарно обухватају, није било. А значај изучавања диференцијалних одлика комуникативне културе свештеника проистиче већ из саме улоге коју они имају у подизању норматива културе говора и комуникације у друштву уопште, што свакако проистиче из њиховог ауторитета у унутарцрквеним, а у новије време и ванцрквеним круговима, нарочито захваљујући мисионарским активностима које се одвијају преко медија и повећаној улози Цркве у јавном животу.

2.1. Комуникативна култура парохијског свештенства у функцији је остваривања њихове сложене и вишедимензионалне делатности, која се, према канонском праву и савременом црквеном законодавству, фокусира на три основна елемента: а) верско-морално поучавање пастве, б) свештенослужење и в) обављање административних дужности. У служби поучавања парохијско свештенство дужно је да редовно проповеда и поучава паству на доктринарном и моралном плану, организује катихезу за неофите, децу, омладину, лица која се припремају за ступање у Цркву, сузбија антитеистичку и секташку пропаганду, спроводи пастирско-саветодавни рад. Свештенослужење подразумева редовно служење Литургије

Црквене студије. – Ниш. – 2008. – Књ 5. – С. 81–105; **Кончаревић, Ксенија**. Типици светог Саве као извор за проучавање српске аскетске комуникативне културе. – *Ип: Стил*. – Београд. – 2009. Књ. 8. – С. 135–146; **Кончаревич, Ксения**. Литургическое возрождение и актуальные изменения в сербской сакральной коммуникативной культуре. – *Ип: Стернин, И. А.* (ред.). Коммуникативные исследования. Теория коммуникации, коммуникативное поведение. Воронеж: Истоки. – 2009. – С. 37–49; **Кончаревић, Ксенија**. Теоријско-методолошке основе проучавања сакралних комуникативних култура *Pax Slavia Orthodoxa*. – *Ип: Славистика*. – Београд. – 2010. – Књ. 14. – С. 89–95.

и свакодневног црквеног правила, служење молебана, благодарења, парастоса по потреби парохијана и по наређењу надлежних епархијских црквених власти, вршење светих тајни (крштење, миропомазање, исповест, причешће, склапање брака, јелеосвећење). Најзад, парохијски свештеник обавља и бројне административне дужности – вођење службене документације, пословне кореспонденције са представницима грађанских власти, руководством предузећа и установа, подношење периодичних извештаја епархијском архијереју, архијерејском намеснику, црквеноопштинском одбору, епархијском управном одбору и другим црквеним телима (о овоме в. детаљније Афанасјев 2002: 119–160; Керн 1997: 11–145; Маринковић 1970: 5–87; Ранковић 1989: 98–106; Стамулис 2005: 239–248; Храповицки 2008: 7–18, 41–56; Цисарж – Маринковић 1969: 160–190; Џџпин 2007: 119–122). За ефикасно остваривање ове комплексне и вишедимензионалне службе од изузетног је значаја поседовање нормативне културе говора и адекватно вербално и невербално комуникативно понашање. Овде ћемо изложити резултате испитивања неких најзначајнијих аспеката професионалне комуникативне културе свештенства.

3. *Резултати инклузивног ојсервирања.* При инклузивном опсервирању истраживач се налази унутар анализираних социјалних група и непосредно ступа у контакт с учесницима истраживане интеракције, па између осталог и са објектом посматрања. То је присутно у случајевима посматрања „свога“ парохијског свештеника или свештеника у чијој средини се истраживач креће. Друга варијанта инклузивног посматрања јесте фиксација говорног понашања свеште-

ника уз помоћ аудио записа са потоњим преслушавањем и бележењем релевантних одлика. У нашем случају аудио записи нису коришћени.

За потребе нашег истраживања пет радних дана током маја 2009. године пратили смо дванаест парохијских свештеника у свим њиховим активностима. Посматрани су разни аспекти њиховог рада – држање проповеди, одржавање верске наставе, разговори са парохијанима, телефонски разговори, општење са колегама у форми дијалога.

Као посебно изражено специфично обележје говорног понашања свештеника уочено је често прибегавање протективима (о протективности као специфичној менталној категорији теистичке свести и средствима за њено исказивање детаљније в. Бугаева 2008: 63–69) као израз осећаја присуства Божијег и Његове заштите и покровитељства (формуле типа: *Боју хвала; Слава Ти, Боже; Сам Бој зна; По њромислу Божијем; Нека Вас Госјод чува, и сл.*). Прибегава се и императивним инструкцијама, типа: *Приђиће; Целивајће икону; Седиће; Јавиће се Вашем њарохијском свешћенику; Уђуиће молбу архијерејском намеснику, и сл.* Често се постављају и питања ради конкретизације исказа саговорника: *Добро, и даље? Шта сће мислили њиме да кажеће? Јесте ли се обраћали за њомоћ? Имаће ли извод из мајичне књиће кришћених? Да ли сће разјоварали са својим духовником? Имаће ли блајослов за њо?, и сл.* Уочено је и коришћење коментара у виду библијских, посебно новозаветних, прецедентних текстова, типа: *Да не зна левица шћа чини десница; Носиће бремена једни друјих и њако ћеће исјунити закон Христјов; Мо-рамо умножавајти њаланће које нам је Бој даривао; Не смемо бијти њојуић нејлодне смокве; Нико не може два јосјодара слу-*

жији; По његовим њиховим њознаћење их, и сл. Свештеници прибегавају и коришћењу прецедентних текстова из патерика (*Учиниће Господ да процвети шћай, само ја ти ујорно заливај* – забележено 23. 5. 2009, исказ протојереја Ђуре Скочића у разговору са духовним чедом), али и из српске књижевности – уметничке и народне (*Срамота је добре јунаку циљини се, не њодии’ циља* – Иван Мажуранић, „Смрт Смаил-аге Ченгића“ – забележено 22. 5. 2009, исказ протојереја Тода Јефтенића у разговору са духовним чедом, *Су чим ћемо изаћ’ њред Милоша* – П. П. Његош, „Горски вијенац“, *Боље ти је изјудиши ѡлаву нејо своју ѡрешиши душу* – народна песма „Смрт мајке Јевросиме“ – забележено 24. 5. 2009, исказ протојереја Ратка Николића у проповеди), и сл.

При разговору са парохијанима прибегава се и инструкцијама о томе како се ваља владати, шта чинити у конкретној ситуацији: *Морате држати њоси најмање три дана; Тредало би да освешћате свој дом; Донећете свећу и дело ѡлаино; Било би најбоље да четрдесет дана свакодневно читате Молбени канон Пресвјетјој Бојородици, и сл. Такође је присутно нуђење подршке или помоћи: *Ако Вам зајреда моја ѡмоћ, ти сам; Позовите се на мене; Буде ли каквих ѡроблема, ѡбавезно се јавите*. Активно се у разговору са верницима користи термилошка лексика: помињаемо на ѡроскомидији и на великом входу; доћите на Прећеосвећену; ту треба извршити јељеосвећење; после заамвоне молиће; у ѡараклису; то је врло битно еклицолошко питање; овде долази до израза саборности Цркве; ми заједничаримо у Телу и Крви Христовој, приступамо ехаристијској Чаши, итд.*

У разговору међу колегама (укључујући и студенте теологије и ученике богословије) користе се карактеристични

шљиви коментари и афоризми, неретко инспирисани богослужбеним и формулама из типика, типа: *Знаш како је са владикама: клањај се ниско – не ѡрилази блиско; Твојим свјетим молићвама, оче, доле ме леђа; Он је у ѡо ујао као Пилај у Вјерују, и сл. Уочава се се, такође најчешће у комуникацији са припадницима клира, доста често прибегавање црквенословенизмима (о црквенословенско-руској диглосији као карактеристичном социолокатском обележју језика клирика и лаика у руској средини в. Бугаева 2008: 176–185), типа: *(Како сје?) И ѡак и сјак; Није ѡиушчајешу* (у смислу: Идем кући, завршио сам ѡбавезе за данас); *Суја је твоја чреда; Он је данас служачи; Каква су ѡо јасија и ѡија; Како је ѡрошло издијеније младенаца? (испит); Тако је длајословио Мијројолиј црнојорско-јриморски и ѡрочаја и ѡрочаја и ѡрочаја* (скраћивање његове вишеккомпонентне титуле), *Е, ѡо ће дији само ашче изволиј насјојашељ; Положио је милосију и шчедројами (ѡрофесора ...), и сл. Неке црквенословенске етикецијске формуле употребљавају се и у комуникацији са лаицима, нпр: *Живели на мнојаја ѡеја / на мнојаја и длајаја ѡеја!; Вјечнјаја ѡамјај, Бој да јој душу ѡроси!; (Живели!) – На сјасеније!* (при наздрављању). Интересантно је да и лаици свештеним лицима неке формуле исказују искључиво или претежно на црквенословенском, нпр.: *Помјаниће, оче! Молим Вас, усјудиће молиће!* У проповедима је такође уочено коришћење црквенословенизама, нпр.: *длајепије дојсужења; у Цркви све дива длајобразно и ѡо ѡретку; ѡо је дан ѡоржестива Православља; неки верници су у ѡрелети, и сл. Поједини свештеници при проповедању прибегавају архаизацији исказа коришћењем извесних маркираних граматичких облика, типа: *и вас-****

цијеломе нашем српском народу, и виђе раслабљени да се исцијелио, молићвама и поодвизима светијех Оцаца нашијех, итд. Уочена је и употреба неологизама и околионализма, обично хумористички или иронично интонираних, типа: *онај Аршемеје и његове аршемиде* (духовне кћери којима је окружен), *она је њасирица* (студенткиња трогодишњих основних студија на Богословском факултету, тзв. пастирско-катихетски смер), и сл. Жаргонска лексика и сленг се, међутим, по нашим запажањима, у круговима парохијског свештенства не користе, као ни вулгаризми.

У целини посматрано, говор парохијског свештенства одликује се нормативношћу израза и израженим прибегавањем књишким слојевима лексике. Уочене одлике дају повода и за закључак да се и у српској говорној и социокултурној средини може говорити о елементима православног социолекта као социјално маркираног подсистема националног језика који опслужује говорне потребе социјалне групе клирика, монаха, ученика духовних школа, студената теологије, службеника црквених установа и уцрквењених лаика, а одликује се специфичностима пре свега

на лексичком плану (у руској средини уочене су и прегледно описане фонетске, лексичке, творбене и граматичке одлике православног социолекта – исп. Бугаева 2008: 78–204; Бугаева 2010: 21–28).

4. *Резултати посредног опсервирања.* Методологија посредног опсервирања састоји се у анкетању испитаника о комуникативном понашању свештеника које су посматрали, а у складу са за ту прилику специјално разрађеним упитником. Затим налазе до којих се долази путем упитника истраживач систематизује и генерализује. Ова методологија омогућава да се изврши анкетање великог броја испитаника, од којих сваки генерализује својства низа свештеника које је посматрао.

Испитаницима је понуђен списак личносних својстава (30 својстава), међу којима 22 комуникативна, са задатком да изаберу она која су по њиховим запажањима својствена свештеницима које су посматрали. Свако својство рангирано је по следећој скали: *а) њрисујно је често; б) њрисујно је ретко; в) није њрисујно.* Резултати су следећи (у процентима од укупног броја испитаника):

- Ауторитаран тон у опхођењу а) 19 б) 78 в) 3
- Давање инструкција о понашању парохијана а) 72 б) 21 в) 7
- Добронамерност а) 94 б) 6 в) 0
- Емоционална топлина а) 74 б) 24 в) 2
- Изрицање категоричких судова а) 22 б) 59 в) 19
- Комуникативност а) 74 б) 21 в) 5
- Коришћење богословске терминологије а) 53 б) 47 в) 0
- Коришћење архаичних речи и израза а) 24 б) 53 в) 25
- Коришћење пословица, изрека, афоризама а) 43 б) 46 в) 11
- Коришћење хумористичких ефеката у говору а) 35 б) 50 в) 15
- Критиковање парохијана а) 24 б) 53 в) 23
- Одмерено, достојанствено држање а) 86 б) 14 в) 0
- Озбиљност а) 77 б) 23 в) 0
- Опхођење према парохијанима са пуним уважавањем а) 66 б) 32 в) 2

- Охрабривање парохијана а) 37 б) 53 в) 10
 Пажљивост према саговорнику, деликатност, тактичност а) 56 б) 42 в) 2
 Позивање на размишљање при решавању проблема а) 15 б) 67 в) 18
 Предусретљивост, спремност да помогне а) 68 б) 28 в) 4
 Пријатност у опхођењу а) 94 б) 4 в) 2
 Прихватљив, примерен темпо говора а) 69 б) 29 в) 2
 Саосећајност а) 75 б) 22 в) 3
 Спремност да се саслуша саговорник а) 70 б) 22 в) 8
 Спремност на пружање савета а) 42 б) 46 в) 12
 Строгост а) 22 б) 65 в) 13
 Стрпљивост а) 77 б) 22 в) 1
 Сугестиван тон излагања а) 43 б) 48 в) 19
 Суздржаност, дистанцираност у опхођењу а) 29 б) 60 в) 11
 Узимање у обзир мишљења парохијана а) 40 б) 60 в) 0
 Умеће одржавања пажње а) 72 б) 22 в) 6
 Умеће превазилажења конфликта а) 52 б) 45 в) 3

195

На основу добијених резултата, доминантна комуникативна својства свештеника су добронамерност, пријатност у опхођењу, одмерено, достојанствено држање, озбиљност, стрпљивост, емоционална топлина, саосећајност, комуникативност, спремност да се саслуша саговорник, давање инструкција о понашању парохијана. Већина ових својстава везана је за комуникативну интерактивност, толерантност и емпатичност. Стога не изненађује налаз да је најређе уочено својство парохијског свештенства ауторитаран тон у опхођењу. Од својстава која са становишта квалитета комуникације захтевају корекцију треба поменути на првом месту узимање у обзир мишљења парохијана и категоричност у изрицању судова.

5. *Резултати идентификовања диференцијалних комуникативних одлика говора свештеника.* За идентификовање одлика говора свештеника био је састављен списак својстава говора и комуникативних обележја која диференцирају говор и понашање свештеника од

говора и понашања припадника других професија. Испитаницима је понуђена анкета следећег садржаја:

1. Да ли се говор свештеника разликује од говора представника других професија? а) да; б) не; в) делимично. 2. Свештеници често користе: а) сложене и дуге реченице; б) једноставне и кратке реченице. 3. Да ли свештеници поштују норме говорне етикеције (изражавања захвалности, честитања, извињења, молбе, поздрава, саучешћа итд.)? а) поштују; б) не увек; в) често не поштују; г) не поштују. 4. Темпо говора свештеника је: а) веома брз; б) прилично брз; в) средњи; г) спор. 5. Тенденција да критикује парохијане код свештеника је: а) изузетно изражена; б) изражена; в) приметна; г) слабо изражена. 6. Категоричност у исказима свештеника је: а) изузетно изражена; б) изражена; в) приметна; г) слабо изражена.

Говор свештеника, по процени испитаника, изразито се разликује од говора представника других професија (84% испитаника сматра да је разлика уочљива, 12% да је донекле изражена, а само 4% испитаника не уочава ову разлику). Сло-

жене и дуге реченице у говору свештеника уочава 58% испитаника. Свештеници поштују норме говорне етикеције по мишљењу 92% испитаника, али не увек (8%). Темпо говора свештеника је за већину анкетираних парохијана (53%) адекватан (средњи), спор за 35% и прилично брз за 12% испитаника. Тенденција критиковања парохијана код свештеника је слабо изражена (68%), приметна (18%), изражена (14%) и изузетно изражена (4%). Најзад, категоричност у исказима свештеника је приметна (59%), изражена (23%), изузетно изражена (10%) и слабо изражена (8%).

6. *Резултати и идентификовања типичних говорних манира парохијских свештеника.* Испитаницима је тражено да, на основу понуђеног списка (анкете затвореног типа) идентификују (стављањем знака +) говорне манире (позе, гестове, начин излагања проповеди, држање у непосредној комуникацији) својствене њиховим свештеницима. Покушали смо да на тај начин реконструисемо начин на који свештеници опште са својим парохијанима и да сазнамо које говорне манире свештеника парохијани најчешће уочавају.

Приликом обраде резултата експеримента на основу фреквентности уочених обележја издвајају се типични манири који су заједнички већем броју свештеника, као и манири који су својствени само појединцима. Добијени подаци могу указати на позитивне и негативне стране држања свештеника у непосредној комуникацији и при проповедању и пружити оријентир за евентуално кориговање извесних говорних манира. Резултате ћемо приказати по опадајућем редоследу фреквентности: усправан, озбиљан, достојанствен став при проповедању (138); одисање дубоком вером и побожношћу при

проповедању и у непосредном контакту (124); одисање миром и спокојством при проповедању и у непосредном контакту (121); одисање љубављу према пастви при проповедању и у непосредном контакту (110); сигурност при проповедању (98); жеља да се речено што дубље утисне у душе слушаца при проповедању (97); природно, спонтано, неусиљено држање у непосредном контакту (95); добродушан хумор у непосредном контакту (89); пун, јасан, пријатан, милозвучан глас при проповедању (82); дар запажања у непосредном контакту (80); претерано брзо излагање проповеди (76); љубазно, на смејано лице при ступању у контакт (74); расејаност у непосредном контакту (65); спонтани и одмерени покрети при проповедању (53); лаки покрети напред-назад при проповедању (53); вешто одабирање доказа, цитата и сл. при проповедању (49); често коришћење узречица „речи-паразита“ типа: *овај, значи, што кажу, разумеш ти мене, да кажемо и сл.* (42); обухватање погледом свих присутних при проповедању (41); мењање израза лица при проповедању (39); постепено појачавање и спуштање гласа при проповедању (37); јасно и доследно вођење мисли при проповедању (35); коришћење изненадних инспирација при проповедању (34); сјај у очима као израз одушевљења при проповедању (30); повремено искрење суза у очима при проповедању (27); чешће и дуже задржавање погледа на појединим парохијанима при проповедању (25); нервозно, намргођено лице у непосредном контакту (16); обарање погледа при проповедању (16); укочено држање при проповедању (15); монотоност при проповедању (15); казивање недоречених и непотпуних мисли при проповедању (14); управљање погледа према иконама на иконостасу при проповедању (14);

мрзовољан тон у непосредном контакту (13); прекидање мисли уметнутим реченицама и дигресијама при проповедању (13); чињење наглих покрета при проповедању (13); замишљено, забринуто лице у непосредном контакту (13); непрестано гледање само на једну страну при проповедању (12); трљање очију, чела, браде при проповедању (12); клађење, премештање с ноге на ногу при проповедању (11); неизговарање речи и реченица у целини (11).

У целини посматрано, парохијани веома благонаклоно оцењују говорне манире својих свештеника. Уочава се висок рејтинг позитивно маркираних манира, пре свега оних који извиру из саме суштине пастирског служења (одисање дубоком вером и побожношћу, љубављу према пастви при проповедању и у непосредном контакту, природно, спонтано, неусиљено држање у непосредном контакту, дар запажања и др.). Међу негативно маркираним манирима парохијанима најчешће сметају неадекватан темпо проповедања (претерано брзо излагање проповеди), незадовољавајући квалитет успостављања интерпресоналних односа са парохијанином као појединцем (расејаност у непосредном контакту) и недовољно висок ниво културе говора проповедника (често коришћење речи-паразита).

7. Резултативни идентификовања позитивних и негативних исказа парохијских свештеника.

Испитаници су замољени да запишу исказе својих парохијских свештеника који су им се понајвише урезали у сећање по позитивном или негативном емоционално-експресивном деловању на њих (по три из сваке групе). На тај начин покушали смо да идентификујемо исказе које свештеници најчешће упућују својим па-

рохијанима, као и исказе који ови потоњи најдуже памте. Спроведени експеримент омогућава нам да посредно идентификујемо неке доминантне црте комуникације свештеника са парохијанима, као и рецепцију одређених типова исказа, а тиме и комуникативних стратегија свештеника међу парохијанима.

Навешћемо неке најфреквентније исказе (забележене најмање 30 пута) који су емоционално и волитивно подстицајно деловали на испитанике. Тако, као позитивно маркиране парохијани бележе исказе типа: *Драћа браћо и сестре! Драћи моји! Чего наша духовна! Синови и кћери наше светије Цркве! Сине мој! Чего! Кћери!* (у обраћању); *Бој хоће да се сви људи сјасу. Нема іреха неоіросіивој осим іраха неіокајаној. Ако іаднеш, усішани и иди даље. Какве су нам мисли, іакав нам је и живојі* (афоризам архимандрита Тадеја Витовничког који су преузели многи духовници). *Без Боја ни іреко іраја!* (паремија). *Све іреба да буде воља Божија. Даће Госіод, све ће диіти добро. Шішо левица зна, десница да не зна* (трансформисана јеванђељска сентенца). *Зна Бој шіша чини! Све шішо іосіоју у рукама је Божијим. Туди се, іа колико Бој да. Гледај да не осућујеш друіе. Ко шіша ради, седи ради/ко шіша чини, седи чини* (паремија). *Уздај се у Боја. Нема никоја без іреха осим Боја* (записано и у облицима: *Никішоже без ірјеха, іоокмо једин Бој; Никішоже без ірјеха до једини Бој* – формула из чина опела и помињања умрлих); *Без Боја нишіша не можеш* (трансформисани јеванђељски исказ). *Чим судиш некоме, іримаш њеіов ірех. Ко цркву дарује, Боју іозајмљује, а Бој никоме дужан не осішаје. Госіоду слава и хвала за све. Дај Боже да се Срди сложе, одоже и умноже* (сентенца владике Николаја Жичког). *Куд іод ходили, Боју се молили; шішо іод замолили,*

Бој вам даривао – мира и здравља и свакоја берићеша.

По негативној маркираности парохијанима су се урезали у сећање искази изречени у ауторитарном тону, који демонстрирају ригидност или комуникативну интерност: *Не моју, журим. Зашићо нисције дошли раније? Штја сїе до сад радили? Ви мене уойишїе не слушаїе. Јесам ли вам леїо рекао/Леїо вам кажем... Колико їуїа да вам їонављам? Зашићо сїално морам да вас їодсећам? Ваљда ја боље знам! Не знам ја їу нишїа. Нема їу изїовора!*

198

Међу карактеристичним исказима позитивне емоционално-експресивне маркираности преовлађују они у којима се исказују темељне моралне вредности, разгорева вера, дају најзначајније поуке о односу према Богу и ближњима, исказују молитвене добре жеље или које показују интимност односа између свештеника и парохијана. У њима се демонстрирају

присност, добронамерност, топлина, деликатност. Негативно се оцењују искази у којима се демонстрирају ауторитарност, недостатак жеље да се парохијанин са слуша, прекоревање, инсистирање на већ изнетом аргументу који саговорник не прихвата, ригидност, рутинерство, инертност.

8. Овде предочена емпиријска анализа обележја комуникативне културе савременог српског парохијског свештеника може послужити као основа за разраду методике обучавања свештеника и свештеничких кандидата адекватном комуникативном понашању, што данас представља изузетно актуелан задатак у контексту унапређивања парохијске пастирске и мисионарске праксе у окриљу Српске православне цркве, као и подизања квалитета образовања у средњошколским и високошколским институцијама теолошког профила.

summary

Σ On Some Aspects of the Communicative Culture of Clergy in the Serbian Speaking and Socio-cultural Community

The paper represents an attempt of the empiric analysis of the communicative culture (verbal as well as non verbal communicative behaviour and particularly the culture of speech) of the parish clergy in the Serbian speaking and socio-cultural community, using the complex methodology, based on the models of research founded in the Russian communicative linguistics (Voronezh school). On the bases of inclusive observation, as well as the polling of the representative sample of participants, the author has identified, according to several parameters, differential streaks of the professional-communicative personality of a parish priest, which, so far, has not been the subject of, either theoretical-conceptual or evaluative (experimental) analysis. One of the most important findings is that the speech of a parish priest is characterised by emphatic normativeness of expression and distinctive use of literary layers of lexis. The noticed characteristics of the verbal communicative behaviour of a parish priest motivated us to conclude that,

both in Serbian speaking and socio-cultural community, it is possible to talk about the elements of Orthodox sociolect as a socially marked subsystem of the national language, which fulfils the communication needs of a social group of clergy, monks, seminary and theology students, employees of church institutions and lay communicants, and which is characterised by the specificities especially in the lexical level.

Литература:

- Афанасјев 2002: **Афанасјев, Николај**. Еклисиологија ступања у клир. – Вршац: Епархија банатска. – 160 с.
- Багрянская 2004: **Багрянская, Н. В.** Особенности коммуникативного поведения военнослужащих. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Язык и национальное сознание. Воронеж: Истоки. – Вып. 5. – С. 173–180.
- Беспамятнова 2007: **Беспамятнова, Г. Н.** Коммуникативная личность русского телевизионного ведущего. – In: **Sternin, I. A., Szypielewicz, L.** (red.). Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы. – Warszawa: Instytut rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. – С. 37–44.
- Биговић 2000: **Биговић, Радован**. Црква и друштво. – Београд: Хиландарски фонд. – 332 с.
- Бугаева 2008: **Бугаева, И. В.** Язык православных верующих в конце XX – начале XXI века. – Москва: РГАУ – МСХА им. К. А. Тимирязева. – 239 с.
- Бугаева 2010: **Бугаева, И. В.** Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития. Автореф. дисс. ... д-ра фил. наук. – Москва: Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина. – 48 с.
- Дедова 1999: **Дедова, О. М.** Речевое воздействие в коммуникативной ситуации „врач – больной“. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Культура общения и ее формирование. – Воронеж: Истоки. – Вып. 6. – С. 77–79.
- Дедова 2000: **Дедова, О. М.** Языковое поведение врача вне профессиональной коммуникативной ситуации. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Речевое воздействие. – Воронеж: Истоки. – С. 79–80.
- Драгићевић 2010: **Драгићевић, Р.** Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу. – Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије. – 248 с.
- Капустян – Антонова 2004: **Капустян, Е., Антонова, Л. Г.** Коммуникативный портрет современного политика. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Коммуникативные исследования. Воронеж: Истоки. – С. 68–73.
- Керн 1997: **Керн, Кипријан**. Пастирско богословље. – Врњачка Бања – Београд: Братство св. Симеона Мироточивог – Богословски факултет. – 358 с.
- Кончаревић 2010: **Кончаревић, Ксенија**. Теоријско-методолошке основе проучавања сакралних комуникативних култура Pax Slavia Orthodoxa. – In: Славистика. – Београд. – Књ. 14. – С. 89–95.
- Лазуренко 2007: **Лазуренко, Е. Ю.** Коммуникативная личность русского руководителя. – In: **Sternin, I. A., Szypielewicz, L.** (red.). Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы. – Warszawa: Instytut rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. – С. 45–74.
- Маринковић 1970: **Маринковић, Живан М.** Пастирско богословље. – Београд: Свети архијерејски синод СПЦ. – 187 с.

- Мокичева 2005: **Мокичева, М. В.** Особенности коммуникативного поведения радиоведущих регионального и столичного эфира. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Коммуникативные исследования. – Воронеж: Истоки. – С. 108–111.
- Мруць 1997: **Мруць, Н. А.** Особенности коммуникативного поведения российского учителя. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Изучение и преподавание языка как национально-культурной ценности. – Воронеж: Истоки. – С. 19–29.
- Прохоров – Стернин 2006: **Прохоров, Ю. Е., Стернин, И. А.** Русские. Коммуникативное поведение. – Москва: Флинта-Наука. – 202 с.
- Ранковић 1989: **Ранковић, Љубомир.** Живот Српске цркве. – Ваљево: Глас Цркве. – 191 с.
- Рудакова и др. 2007: **Рудакова, А. В., Лемякина, Н. А., Саломатина, М. С., Стернин, И. А.** Исследования по коммуникативному поведению, опубликованные Центром коммуникативных исследований Воронежского университета. – In: **Sternin, I. A., Szypielewicz, L.** (red.). Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы. – Warszawa: Instytut rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. – С. 265–312.
- Саломатина 2005: **Саломатина, М. С.** К трактовке понятия коммуникативная личность. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Культура общения и ее формирование. – Воронеж: Истоки. – Вып. 4. – С. 85–86.
- Саломатина 2006: **Саломатина, М. С.** Коммуникативная личность филолога как предмет экспериментального изучения. – In: **Стернин, И. А.** (ред.). Культура общения и ее формирование. Воронеж: Истоки. – Вып. 16. – С. 12–16.
- Саломатина 2007: **Саломатина, М. С.** Коммуникативная личность российского филолога. – In: **Sternin, I. A., Szypielewicz, L.** (red.). Коммуникативное поведение славянских народов. Русские, украинцы, белорусы, поляки, сербы. – Warszawa: Instytut rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego. – С. 23–36.
- Стамулис 2005: **Стамулис, Јаков.** Савремено православно мисионарско богословље. – Београд: Православни богословски факултет. – 318 с.
- Стернин 1996: **Стернин, И. А.** Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры. – In: **Уфимцева, Н. В.** (ред.). Этнокультурная специфика языкового сознания. – Москва: Институт языкознания РАН. – С. 97–112.
- Стернин 2008: **Стернин, И. А.** Теоретические и прикладные проблемы языкознания. – Воронеж: Истоки. – 595 стр.
- Стернин 2009: **Стернин, И. А.** Исследования теоретико-лингвистической школы Воронежского университета в области общего языкознания и коммуникативной лингвистики. – In: Сборник Матице српске за славистику. – Нови Сад. – Књ. 75. – С. 169–178.
- Храповицки 2008: **Храповицки, Антоније.** Пастирско богословље. – Крагујевац: Каленић. – 306 с.
- Цисарж – Маринковић 1969: **Цисарж, Бранко А., Маринковић, Живан М.** Омилитика или теорија црквеног говорништва. – Београд: Свети архијерејски синод СПЦ. – 194 с.
- Цыпин 2007: **Цыпин, В. А.** Церковное право. – Джорданвилль: Свято-Троицкая Духовная Семинария. – 295 с.